

AKTUELLT

UR STATSVERKSPROPOSITIONEN ÅR 1955

Under sommaren 1954 påbörjades en systematisk arkeologisk undersökning av den förhistoriska fyndplatsen å tomten Bona 4⁴³ på Lillön i Ekerö socken, Uppland. Kostnaderna uppgingo till 15.409 kronor. En fortsatt, fullständig undersökning kan utföras under loppet av fem år, med en årlig kostnad av cirka 20.000 kronor. Då fyndplatsen är av så märkligt slag att den ovillkorligen måste bevaras för framtiden, har tomten med förskotterade enskilda medel av Vitterhetsakademien inköpts för 16.200 kronor. I årets statsverksproposition tillstyrkes en medelsanvisning av 51.600 kronor, avseende att läcka såväl kostnaderna i samband med fastighetsförvärvet (16.200 kronor) och 1954 års utgrävningar (15.400 kronor) som beräknade kostnader för fortsatt undersökning under år 1955 (20.000 kronor).

1954 års riksdag anvisade 50.000 kronor till underhåll av Mälsåkers slott. För nästa budgetår tillstyrkes i statsverkspropositionen en medelsanvisning av 86.500 kronor, motsvarande återstoden av det belopp, som kräves för genomförandet av oundgängliga skyddsåtgärder. Innan några ytterligare åtgärder beträffande Mälsåkers slott överväges, torde förslag från Mälsåkersutredningen höra avvaktas.

I remissutlåtande över landsantikvarieutredningens betänkande angående landsantikvarieorganisationen har Riksantikvarieämbetet bland annat föreslagit, att museidirektörstjänsten vid Statens historiska museum måtte förändras till en befattning som överantikvarie och inspektör för landsantikvarieorganisationen med byråchefs löneställning. I statsverkspropositionen föreslås, att vid Riksantikvarieämbetet från och med den 1 juli 1955 inrättas en ny tjänst som förste antikvarie i Ca 33, vars innehavare skall ha till uppgift att bland annat vara föredragande i ärenden rörande landsantikvarieorganisationen. Härvid förutsättes att till förste innehavare av denna tjänst kommer att utses nuvarande förste antikvarien (avdelningschefen) i Ca 33 vid Riksantikvarieämbetet, filosofie licentiaten Karl Alfred Gustawsson. Under våren 1955 kommer dessutom att till behandling upptas frågan om särskilt uppdrag åt Gustawsson att vid sidan av sin nya tjänst verkställa fortlöpande undersökningar rörande det svenska kulturlandskapets vård samt avgiva av undersökningarna betingade förslag. I samband med inrättande av den nya tjänsten som förste antikvarie torde den nuvarande tjänsten som museidirektör i Ca 37 vid Statens historiska museum böra indragas. Denna tjänst har hållits obesatt, sedan museidirektören Birger Nerman beviljats avsked med utgången av oktober 1954. Den av Gustawsson nu innehavda tjänsten som förste antikvarie torde böra i vanlig ordning återbesättas.

Vitterhetsakademiens önskemål om inrättande av personliga antikvarietjänster för fem forskare, vilka inkommit till Sverige som flyktingar under andra världskriget, biträdes i viss utsträckning i årets statsverksproposition. Sålunda tillstyrkes inrättandet av två tjänster vid Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museum, nämligen dels en personlig antikvarietjänst i Ce 27 för Richard Indreko, tidigare estnisk numera svensk medborgare, dels en personlig assistenttjänst i Ce 19 för förre lettiska medborgaren Aleksanders Platbarzdis. Båda forskarna böra anförtros kvalificerade arbets- och forskningsuppgifter, begränsade till speciella områden.

I årets statsverksproposition tillstyrkes vidare inrättandet av två amanuens tjänster i reglerad befordringsgång, den ena för studieavdelningen, den andra för fornminnesavdelningen, och en tjänst som museibiträde, placerad i Cg 8. Ordinariesättning föreslås vidare av byråsekreterartjänsten i Ce 25 vid administrativa avdelningen och av tjänsten som institutionsvaktmästare i Ce 12 vid Ostasiatiska samlingarna.

UR KUNGL. MAJ:ts PROPOSITION NR 68

I Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående statsbidrag till avlöningar inom landsantikvarieorganisationen föreslås nya grunder för statens bidrag. Dessa innebära, att staten bidrager till landsantikvariens avlöning i distrikt, där statsbidrag skall utgå endast till denne tjänstemans lön, med 90 procent av lönen i 33 löneklassen, samt att i distrikt, där statsbidrag medges få utgå även till avlöningen av en amanuens, statsbidraget till landsantikvariens avlöning fastställs till 66 $\frac{2}{3}$ procent av lönen i 33 löneklassen och statsbidraget till amanuensens avlöning till 50 procent av lönen i 23 löneklassen. Härutöver föreslås statsbidrag få utgå med 90 procent av lönen i 27 löneklassen till en antikvarie på Gotland samt med oförändrat belopp till de nuvarande innehavarna av landsantikvarietjänsten i Borås och föreståndartjänsten vid Varbergs museum. För budgetåret 1955/56 föreslås, att ett förslagsanslag å 365.000 kronor anvisas för ovannämnda ändamål. I samband med statsbidragsfrågorna föreslås också vissa bestämmelser om rikets indelning i landsantikvariedistrikt, om huvudmannorganisationerna samt om landsantikvariernas anställningsförhållanden och arbetsuppgifter.

Fornvännen återkommer med en redogörelse för de föreslagna åtgärderna, sedan propositionen varit föremål för riksdagens behandling.

PERSONNOTISER

Filosofie licentiaten Bengt Schönback har av Kungl. Maj:t den 1 oktober 1954 utnämnts till antikvarie i Ca 27 vid Statens historiska museums sten- och bronsåldersavdelning. Den 1 november samma år utnämnde Kungl. Maj:t filosofie doktorn Aron Andersson till antikvarie i Ca 27 vid museets

medeltidsavdelning och d:r phil. Willy Schwabacher till antikvarie i Ce 27 vid Kungl. Myntkabinettet.

Kungl. Maj:t har den 1 november 1954 utnämnt docenten, filosofie doktorn Olof Vessberg till föreståndare för Medelhavsmuseet i lönegrad Ce 31. Docenten Vessberg har beviljats tjänstledighet till och med utgången av augusti 1955 för att uppehålla tjänsten som föreståndare för Svenska institutet i Rom. Filosofie licentiaten Eric Berggren har av Kungl. Maj:t förordnats att uppehålla tjänsten som föreståndare för Medelhavsmuseet under Vessbergs tjänstledighet. Vidare har docenten, filosofie doktorn Sten Wängstedt av Kungl. Maj:t utnämnts till föreståndare för den egyptiska avdelningen vid Medelhavsmuseet från och med den 1 februari 1955. Från och med samma datum har även filosofie licentiaten Hjalmar Larsen av riksansantikvariern förordnats såsom förste assistent vid samma avdelning.

Landsantikvariern, filosofie licentiaten Ingemar Tunander har efter kallelse utnämnts till intendent vid Sundsvalls stads museum från och med den 1 juli 1955.

UTSTÄLLNINGAR

»Bronsåldersbild» kallades en under februari månad i Statens historiska museums entréhall pågående utställning av fotografier av bohusslänska hällristningar. Dess syfte var att framhäva hällristningarnas konstnärliga värden. Bildurvalet till utställningen hade gjorts av Göteborgs konstmuseum, i vars regi den skall gå som vandringsutställning först på olika håll i Europa och därefter om något år i svenska landsorten. Initiativet till den fotografering av bohusslänska hällristningar, som utställningen presenterade, har utgått från redaktören Lars Krantz, Göteborg, vilken också gjort en kortfilm över samma ämne.

Utställningen »Från Bibelns land» öppnades den 25 februari i Statens historiska museum och pågår till och med den 11 april. Med hjälp av arkeologiskt material söker denna illustrera och förklara bibelns skildringar av Palestinas historia från äldsta stenålder, genom brons- och järnålder fram till romersk och byzantinsk tid. Största delen av materialet tillhör statliga israeliska samlingar, och utställningen har organiserats genom israeliska regeringens försorg. Den planlades ursprungligen för att visas i Förenta staterna och dess finansiering har till största delen möjliggjorts genom American Fund for Israel Institutions. Utställningen har förts från Israel först till U.S.A., sedan till Haag och London — British Museum —, och på samtliga anhalter har den kompletterats med föremål ur respektive länders samlingar. Även svenska institutioner ha lämnat sina bidrag till den nu här pågående utställningen. Bland dessa må främst nämnas Kungl. bibliotekets och Uppsala universitetsbiblioteks dyrbaraste bibelhandskrifter. Utställningen, som här står under beskydd av H. M. Konungen och Israels president, har arrangerats av Medelhavsmuseets och Statens historiska museums tjänstemän i samarbete med dr P. P. Kahane från Antikvitetsdepartementet i Jerusalem.

AKTUELLT

FRÅN MUSEERNA

Såsom ett led i *Statens historiska museums* serie av smärre tillfälliga utställningar voro under mars månad tvenne altarskåp, det ena från Tofta kyrka på Gotland och det andra från Skuttunge kyrka i Uppland, utställda i museets gotiska hall; bägge skåpen hade kort dessförinnan genomgått synnerligen krävande konserveringar. Samtidigt visades där två i vårt land synnerligen märkliga metallbeslagna och emaljornerade altarkrucifix från 1200-talet, möjligen av Limogestillverkning, det ena tillhörande Hedareds kyrka, Västergötland, det andra påträffat i ytterligt skadat skick vid utgrävningen av dominikanerklostret i Västerås. Även Hedareds kyrkas s. k. bäraltare ingick i utställningen. — Med anledning av Finlands kyrkas celebrerande av 800-årsminnet av Finlands kristnande har anordnats en kyrklig utställning i Åbo domkyrka, till vilken historiska museets medeltidsavdelning lämnat bidrag; bland de utlånade föremålen kan nämnas altarskåpet från Länna kyrka.

Det gamla önskemålet att *Statens historiska museum* skulle vara tillgängligt för allmänheten även under kvällstid på vardagar har nu förverkligats såtillvida, som hela museet sedan den 14 april hålles öppet helgfria torsdagskvällar kl. 19—21, utan avgift. Demonstrationer m. m. har i viss utsträckning anordnats dessa kvällar.

Stiftelsen J. C. Kempes Minne har till *Norrbottnens museum* överlämnat en donation på 100.000 kronor för inköp av landsfiskal Erland Ströms i Jokkmokk samling av lapska föremål. Samlingen, som omfattar väsentligt över 1.000 nummer, är den förnämligaste av detta slag i enskild ägo och har hopbragts under de 34 år, som landsfiskal Ström varit bosatt i Jokkmokk. Den innehåller flera föremål och föremålsserier, vilka det nu torde vara omöjligt att uppbringa. En myckenhet silverföremål ingår även i samlingen, vilken nu överförts till Norrbottens museum i Luleå, där den under sommaren kommer att visas i en tillfällig utställning. Förhandlingar pågå i avsikt att i framtiden deponera hela samlingen i Jokkmokk, där en särskild museibygnad skulle uppföras i anslutning till Samernas folkhögskola.

GRÄVNINGAR OCH FYND

I *Uppsala* har vid schaktningar för nedläggning av telefonkabel utmed Hotell Uppsala Gilles norra fasad vid Fyrstorg påträffats medeltida murverk, som ingått i den 1326 omnämnda, söder om Hospitalsgränden belägna

prebendegården, tillhörig kaniken herr Nicolaus Christinaeson av Skepptuna. Den medeltida byggnaden, som legat med gaveln mot Hospitalsgränden, förstördes i den stora stadsbranden 1702.

I *Ludgo kyrka i Södermanland* ha återfunnits två av nio trätavlor, som omnämns i Ransakningar om Antikviteter, men varit försvunna sedan dess. Det är sengotiska reliefer förställande Pelikanen resp. Agnus Dei. Tavlorna, som äro cirka 40 cm i diameter, synas ha varit anbringade som prydnader för slutstenarna i valven.

I början av maj 1955 gjordes av tvenne pojkar ett större fynd av mynt och smycken i en grushög 100 m väster om Klackvägen i *Solberga, Hägersten*. Genom sållningsarbete under flera dagar fick man slutligen fram en betydande skatt. En utredning har visat, att skatten hamnat på fyndplatsen med jord, som nyligen tagits inom kvarteret Gropen på Norrmalm, varefter skatten ursprungligen nedgrävts. Skatten består av 2.135 mynt och en samling smycken. Av mynten voro blott 10 utländska (Danmark, Tyskland, Nederländerna och Litauen). De svenska fördela sig på följande regenter: Sten Sture d. y. (1512—20) 2 st., Gustaf Vasa (1523—60) 33 st., Erik XIV (1560—68) 4 st., Johan III (1568—92) 2.077 st. och Sigismund (1592—98) 19 st. Fyndet omspannar tiden från 1510-talet och fram till 1598. Slutåret tyder på att skatten nedlagts i samband med detta års inbördeskrig. Den slagna konungen hade många anhängare i Stockholm, som hade all anledning att darra inför den fruktade segraren, hertig Karl. Av skattens sammansättning kunna intressanta och ur vetenskaplig synpunkt betydelsefulla slutsatser dragas. Av särskild betydelse är den rika förekomsten av Johan III:s halvören — 1.910 exemplar. Bland skattens smycken märkas 11 fingerringar av silver av typer från 1500-talets mitt till dess slut och med varierande och intressant dekor på ringklackarna. Bland övriga föremål av silver skall endast nämnas en lång silverkedja med ett ca 5 cm högt hängsmycke av förgyllt silver med en mer originell och dock typiskt renässansmässigt utformad frontdekor. Inlösenrätten har överlåtits på Stockholms stadsmuseum.

BYGGNADSRESTAURERINGAR

Återställandet av den av professor Olof Rudbeck åren 1662—1663 uppförda *Theatrum Anatomicum* i Gustavianums kupol, Uppsala, har slutförts. Den 31 maj 1955 överlämnades den arkitektoniskt och kulturhistoriskt märkliga anatomisalen till Uppsala universitet och är nu tillgänglig för allmänheten. Restaureringskommittén har bestått av professor Nils von Hofsten (ordf.), professor Gunnar Nyström (skattmästare), professorerna Robin Fåhræus, Gregor Paulsson och Sune Lindqvist samt ingenjör Anders Diös, länsarkitekt Viking Göransson och landsantikvarie Nils Sundquist (sekr.).

KONGRESSER

På inbjudan av den finska kulturminnesvårdens centralmyndighet, Arkeologiska kommissionen, ägde en *internordisk konferens om byggnadsminnesvård rum i Finland* under tiden fr. o. m. den 21 t. o. m. den 26 maj. Konferensen leddes av statsarkeologen C. A. Nordman med biträde av intendenten Nils Cleve. I spetsen för de övriga nordiska ländernas delegationer stod det danska nationalmuseets chef, muscidirektören Johannes Bröndsted samt norska och svenska riksantikvarierna Arne Nygård-Nilssen och Bengt Thordeman. Sammankomsten var av helt informell natur och blev kanske just därigenom mycket givande. Det visade sig också vara ett gott grepp att starkt begränsa antalet deltagare.

Konferensen började i Helsingfors med två dagars överläggningar i ett antal frågor av betydelse för underhåll, konservering och restaurering av antikvariskt och kulturhistoriskt värdefulla byggnadsverk av olika slag. Därefter följde besök på vissa utvalda platser, företrädesvis sådana där konserverings- och restaureringsarbeten antingen nyss slutförts eller förbereddes. Sålunda studerades bl. a. den blivande invändiga iståndsättningen av Borgå domkyrka, de fullbordade restaureringarna av Pernå, Korpo och Houtskärs kyrkor, den pågående behandlingen av kalkmålningarna i Lojo kyrka och den igångsatta konserveringen av befästningsruinerna i Lovisa. Stort intresse väckte det från 1600-talet praktiskt taget orörda f. d. spetälskekapellet i Sjalö (liksom Korpo och Houtskärs kyrkor beläget i Åbo skärgård). Mycket givande både ur byggnadshistorisk synpunkt och med hänsyn till lösningen av svåra restaureringsproblem blev besöken på Tavastehus och Åbo slott. Finska fackmän även utanför kretsen av konferensens deltagare demonstrerade aktuella arbeten och problem på de olika platserna.

Överläggningar och demonstrationer klargjorde, att den praktiska byggnadsminnesvården i alla de nordiska länderna har att brottas med i huvudsak samma svårigheter i såväl antikvariskt-kulturhistoriskt som tekniskt och ekonomiskt hänseende. I stort sett tillämpar också de skilda länderna samma huvudprinciper vid vården av sina gamla byggnadsverk. Trots denna allmänna överensstämmelse fick emellertid konferensens deltagare rika tillfällen att ta del av nya specialproblem och att debattera många frågor i belysning av skiftande erfarenheter.

AKTUELLT

FRÅN MUSEERNA

I ett utrymme inom den under omordning varande delen av *Statens Historiska Museums* järnåldersavdelning öppnades den 18 augusti en tillfällig utställning av *fynd från gravfältet vid Tuna i Badelunda* vid Västerås. Utställningen söker ge en föreställning om de komplicerade problem av grävningsoch konserveringsteknisk art, som fackmännen ofta ha att lösa. Huvudvikten har därför lagts vid Tuna grav 75. I denna påträffades nämligen en någorlunda väl bevarad båt, i vilken en kvinna lagts med smycken och delvis bevarade träsaker. Den ur leran upptagna båten och dess innehåll bilda här i konserverat skick slutvinjetten i den serie av kartor, fotografier och ritningar, vilka avse att belysa den tekniska delen av grävningens arbetet.

I anslutning till den tillfälliga utställningen av fynd från undersökningar vid Tuna i Badelunda hade ett antal karakteristiska *fynd och föremål från Västmanland* framhävts genom utförligare beskrivningar etc. En liten vägledning gav en översikt över detta urval av vittnesbörd om landskapets vikingatid och medeltid samt — när det gäller mynten — även om dess senare historia.

På initiativ av Fédération Internationale des Editeurs de Médailles, förkortat F.I.D.E.M., en internationell sammanslutning av statliga och enskilda företagare, som regelbundet tillverka medaljer, har av Kungl. Myntkabinettet i Statens Historiska Museum ordnats *en utställning av modern medaljkonst*. Utställningen som tillkommit med anledning av F.I.D.E.M.'s kongress i Stockholm, öppnades den 9 september och pågår t. o. m. den 10 november. Till utställningen ha insänts c:a 1.200 medaljer från 23 länder. För den arkitektoniska ramen kring utställningen har arkitekt Andreas Björklund svarat.

Sedan *Nordiska Museet* en längre tid varit stängt för allmänheten för utbyte av värmeledningssystemet och sanitetsanläggningen från seklets början, återöppnades museet den 4 juni 1955. Härvid kunde flera nya avdelningar och utställningar visas för allmänheten. En fjärdedel av kolonnvåningen upptas nu av en ny avdelning »Mat och dryck i högre ståndsmiljö», där bordets seder åskådliggöras från Gustav Vasas tid till våra dagar. I en serie interiörer visas dukade bord av olika slag, t. ex. en måltid på 1500-talet, en festmiddag på 1600-talet, en dukning för bålbrickning vid 1700-talets början, brännvinsbord och tebord samt som avslutning ett typiskt svenskt kaffebord från omkring 1900. Jämsides med denna serie av interiörer visas dryckeskärlens, matbestickens och servisens form- och materialhistoria i en rikhaltig monteruppställning. Ramen för denna permanenta utställning har ritats av Elias

Svedberg och utförts av Nordiska Kompaniets verkstäder. Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse har donerat de behövliga medlen för utställningen. Museets allmogeavdelning har genomfört en provisorisk uppställning av allmogedräkter samt ordnat en pedagogiskt upplagd utställning av folkkonst. Textilavdelningen har delvis nyinretts och omordnats med tanke speciellt på de studerande vid skolorna för textilutbildning.

Medelhavsmuseets egyptiska avdelnings skådesamling, Järntorget 84, som under året nyuppstälts, förhandsvisades för Chefen för Ecklesiastikdepartementet, statsrådet Ivar Persson, och ett antal särskilt inbjudna fredagen den 15 juli samt öppnades för allmänheten söndagen den 17 juli. Medelhavsmuseets chef, docent Olof Vessberg, tillträdde sin tjänst den 1 september.

GRÄVNINGAR OCH FYND

På Uppsalaåsen vid Högsta by i *Bälinge socken*, Uppland, har genom riksantikvarieämbetets fornminnesavdelning undersökts ett av grustäkt hotat fornminnesområde, bestående av ett gravfält med en omgivande fornborgsliknande anläggning. Sammanlagt undersöktes fyrtio gravar, varav en visade sig vara från bronsåldern, troligen dess äldre skede. De övriga gravarna utgjordes till övervägande del av låga stensättningar, som då de lämnade daterande fynd kunde tidfästas till förromersk järnålder. Av fynden förtjänar särskilt att omnämnas en utomordentligt välbevarad, vinkelböjd fibula av järn, samt ett flertal bältesbeslag. Den fornborgsliknande anläggningen bestod av en halvkretsformig vall bitvis kompletterad med en grav, som löpte än utanför än innanför vallen. Vid undersökningen, som till största delen bestod i att tranchéer upptogs genom vall och grav, gjordes inga daterande fynd, varför man icke kan avgöra om anläggningen hört samman med gravfältet eller icke.

I *Enköpings* ha vid schaktningsarbeten i kvarteret Apotekaren betydande lämningar återfunnits av den medeltida staden, bl. a. en inom träkonstruktioner byggd vägbank, som sannolikt utgjort den i äldre dokument nämnda s. k. Sandbron, vilken över det sankna Sandrotsområdet förband staden med Boglösavägen mot Trögden.

I *Uppsala* ha vid stadens schaktningsarbeten fynd gjorts av betydande intresse. Sålunda ha vid Gamla torget återfunnits grunderna till stadens rådhus under 1400- och 1500-talen, beläget på nuvarande Centralbadets plats vid S:t Persgatan, och vid S:t Eriks torg grundmurarna till det medeltida stenhus, som ingått i domkyrkomuren intill nuvarande trappan upp på domkyrkoplanen och som finns angivet på Lars Hoffstedts plan över domkyrkans omgivningar från år 1700. — Mellan Gustavianum och Historicum (det Ekermanska huset) ha påträffats kraftiga grundmurverk till ett medeltida hus, beläget vid pass 6—7 m från Gustavianums nordgavel.

I *Göckhems socken* har under sommaren grunden till en äldre, mycket liten kyrka framgrävt omkring 200 m SO sockenkyrkan på en plats, som kallas Överkyrke. Murarna, som äro uppförda av sandsten, kvarstå till 1 à 2 meters höjd. Kyrkan, som torde härröra från omkring 1130, har bestått av långhus

med smalare rakslutet kor och senare tillfogat torn i väster. — På Bosgårdens mark i *Broddetorps socken* har framgrävningen av ytterligare en kyrkogrund påbörjats. Östligaste delen av långhuset samt det rakt avslutade koret med sekundär sakristia vid norra sidan har blottats. Ehuru rester av masverk till gotiska fönster anträffats i rasmassorna, torde dock kyrkan på grund av planformen få dateras till 1100-talet. Undersökningarna såväl vid Överkyrke som vid Bosgården ha letts av la i Skara med fil. stud. Elisabeth Ekelöf som dagkontrollant.

Under sommaren ha de redan hösten 1954 påbörjade utgrävningarna av lämningarna efter *Edsholms slott* i Grums socken, Värmland, fullföljts. Borganläggningen, som torde härröra från 1300-talet och som förstördes 1434 under Engelbrekts befrielsekrig, ligger på en brant klippa, som från början var helt kringfluten av vatten och varifrån en viktig färdled från västkusten mot Värmland och Bergslagen kunde behärras. Borgen har bestått av en i gråsten uppförd ringmur och innanför denna ett kärntorn och en mindre byggnad. Härtill ha givetvis kommit allehanda byggnader av trä. Undersökningarna ha letts av fil. kand. Else Nordahl efter anvisningar från riksantikvarieämbetet. Slottsbrons träförädlingsaktiebolag har gratis ställt arbetskraft till förfogande.

Med medel, som ställts till förfogande av Stranda härads hembygdsförening har en undersökning och konservering av det s. k. *Björnöhus* i skärgården öster om Mönsterås i Småland påbörjats. De bevarade delarna av anläggningen visade sig utgöra lämningar av en kraftig murad källarvåning, som tydligen uppburet en byggnad av trä, allt troligen från 1500-talet. Efter anvisningar från riksantikvarieämbetet ha arbetena på platsen letts av fil. kand. Anne-Beate Jonsson.

RUINKONSERVERINGAR

Bankiren Tage Cervin har ställt ett belopp om 50.000 kronor till landsantikvariens i Visby förfogande att användas för *restaurerings- och konserveringsarbeten på ringmuren och ruinerna i Visby*. Genom denna synnerligen välgomna donation har det blivit möjligt att redan innevarande höst ta itu med några av de mest angelägna uppgifterna inom ruinvården i Visby.

RESTAURERING AV KYRKOR

Lärbro kyrka, på Gotland, som stått under restaurering sedan 1953, har nyligen återinvigts efter en fullständig yttre och inre renovering. Av särskild betydelse är, att de klumpiga strävpelare, som tidigare stödde tornet kunnat avlägsnas och att västportalen åter öppnats. Det ståtliga tornpartiet framträder nu renare och spänstigare. Genom grävningar i tornet ha grunderna till ett äldre torn med kvadratisk grundplan blottats. Restaureringen har letts av länsarkitekten Olle Karth och förekommande konserveringsarbeten ha utförts av konservator Bertil Bengtson, Linköping.

Långtora kyrka invigdes efter sin tvååriga restaurering 29 juni 1955. Kyrkan, som har senmedeltida valv av gubbvalvsskolans typ, saknar medeltids-

målningar, men av intresse äro de många i varierande former utförda konsekutionskorsen. Det medeltida korfönstret i östväggen med från ursprungstiden bevarad mittpost och i tegel murat masverk har återupptagits. Spåntaket har återlagts i sin delvis bevarade 1700-talsmönstring.

RESTAURERING AV PROFANA BYGGNADER

I *Tegelsmora* har 1700-talsprästgården vid kyrkan restaurerats. De tre rummen i nedre våningens bostadssvit ha återställts i sitt gamla inredningsskick med bårder och marmorerade och dekorerade väggfält. Samtliga rum i hela prästgården ha kvar sina bjälktak och i nedre våningen också de ursprungliga tillgolven.

Under sommaren har den lilla byggnaden vid »*Mora stenar*» i Lagga socknen, Uppland, grundligt restaurerats. Byggnaden uppfördes 1770 efter ritningar av kaptenen C. Wijnbladh till förvaring av de stenar, som i forna tider nedlades på platsen som bevis på därstädes verkställda kungaval. Den egentliga Mora sten, d. v. s. den sten på vilken den nyvalde konungen upplyftes för att mottaga folkets hyllning, är däremot som bekant sedan länge försvunnen. Byggnaden befanns vara i mycket dåligt skick. Sålunda har grunden måst förstärkas, murarna förses med förankringsjärn och putsen förnyas såväl utvändigt som invändigt. Vidare har plåttaket lagts om och invändigt har golv lagts av tegel, varjämte en tegelplattform uppförts, på vilken stenarna lagts upp och därigenom blivit bättre skyddade. Längre fram skall området närmast huset ordnas i samband med att gravfältet nordväst därom snyggas upp. Det kan också nämnas, att telestyrelsen ställt i utsikt att i jorden nedlägga den telefonledning, som nu på ett mycket störande sätt går tvärs över området. Arbetena ha under ledning av riksantikvarieämbetet utförts av byggnadsfirman E. F. Bonthron, Uppsala.

KURSER, DEMONSTRATIONER OCH FÖRELÄSNINGAR

Under juli och augusti anordnades försöksvis regelbundna avgiftsfria *demonstrationer av fornminnesområdet vid Gamla Uppsala*, fyra dagar i veckan, vid behov även på engelska. Syftet var att ge intresserade en översikt över områdets topografi och de viktigaste fakta om forn lämningarna och fynden.

I början av juli anordnade Folkuniversitetsföreningen och Nordiska Museet i samarbete med Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museum en veckas *kurs främst för institutionernas frivilliga medhjälpare* ute i bygderna. Av hundratalet deltagare var mer än hälften riksantikvarieämbetets ombud. Kursen omfattade föredrag, demonstrationer och en dagslång utfärd på Södertörn. En av arbetsdagarna var förlagd till institutionens lokaler och avslutades med en gemensam måltid i museets entréhall.

Vid avslutningen av vårsäsongens föreläsningar hyllades professor Birger Nerman för sina mångåriga, energiska insatser för Riksantikvarieämbetets och Statens Historiska Museums föreläsningsverksamhet. Riksantikvarien Bengt Thordeman talade och överlämnade blommor.

Under höstsäsongen pågå följande serier av föreläsningar och demonstrationer m. m., anordnade i samarbete med olika organisationer: »Medaljkonst», i samarbete med Numismatiska Föreningen och i samband med den internationella utställningen av modern medaljkonst. — »Guld och silver från 3000 år», i samarbete med Kursverksamheten vid Stockholms Högskola. — »Gotlandskyrkor», i samarbete med Gärdets kursverksamhet. — »Joh. Seb. Bachs värdsliga kantater», tre konserter, anordnade av Stockholms musikbildningskommitté m. fl. organisationer. Dessutom särskilda program på torsdagskvällar samt söndagsrundvandringar i museet. Ett utförligare program medföljer detta häfte såsom bilaga.

AKTUELLT

UR KUNGL. KUNGÖRELSEN ANGÅENDE STATS BIDRAG TILL AV- LÖNINGAR INOM LANDSANTIKVARIEORGANISATIONEN

I Fornvännen 1955 häfte 1 lämnades på sid. 62 en kort redogörelse för innehållet i Kungl. Maj:ts proposition nr 68 till 1955 års riksdag rörande landsantikvarieorganisationen. Sedan riksdagen behandlat propositionen har Kungl. Maj:t genom en kungörelse den 27 maj 1955 (nr 317) meddelat bestämmelser för landsantikvarieorganisationen.

Landsantikvarie skall till verksamhetsområde hava ett län; avvikelser från denna regel kunna medgivnas av Kungl. Maj:t. Inom verksamhetsområde, som består av ett helt län skall landsantikvarie vara stationerad i länets residensstad, såvida ej riksantikvarieämbetet annat medgiver; i andra fall skall stationeringsorten godkännas av riksantikvarieämbetet.

Landsantikvarie skall vara anställd hos organisation med kulturminnesvårdande uppgifter. Riksantikvarieämbetet skall fastställa stadgarna för dylik huvudmannaoorganisation och äger att inspektera dess verksamhet. Museiföremål och arkivalier skola förvaras i lokaler, som riksantikvarieämbetet godkänt, och museiföremål få ej avhändas organisationen utan ämbetets medgivande.

Landsantikvarie skall inom sitt verksamhetsområde vara riksantikvarieämbetets företrädare och inför ämbetet ansvara för kulturminnesvården liksom också för naturskyddet i vad detta rör skyddet av kulturlandskapet. Landsantikvariens verksamhet för huvudmannaoorganisationen skall regleras genom en instruktion, som skall godkännas av riksantikvarieämbetet.

Behörig till befattning som landsantikvarie är den, som avlagt filosofie licentiatexamen i något av ämnena nordisk och jämförande fornkunskap, nordisk och jämförande folklivsforskning eller konsthistoria med konstteori; som förvärvat kompetens i kulturminnesvård och musealt arbete vid de centrala kulturminnesvårdande institutionerna och vid provinsmuseerna och som ådagalagt organisationsförmåga och allmän lämplighet för yrket. Riksantikvarieämbetet skall pröva behörigheten hos de sökande till en ledig landsantikvarietjänst och skall, om förhållandena därtill giva anledning på förslag till befattningen uppföra de tre sökande, som anses bäst lämpade för densamma. Bland dessa tre utser sedan huvudmannaoorganisationen befattningens innehavare.

I fråga om landsantikvaries tjänstgöringsskyldighet skall i tillämpliga delar gälla, vad som är stadgat för riksantikvarieämbetets tjänstemän. Huvudmannaoorganisationen skall hålla tjänstelokal, telefon, erforderlig biträdeshjälp, skrivmateriel och dylikt. Tjänst, för vilken statsbidrag utgår enligt vissa bestämmelser i kungörelsen, skall regleras för pension i statens pensionsanstalt.

Till landsantikvaries avlöning skall utgå statsbidrag med 90 % av lönen för en statlig tjänsteman på samma ort i 33 löneklassen, såvida icke statsbidrag utgår jämväl till avlöning av en amanuens, i vilket fall bidraget till landsantikvariens avlöning utgår med blott 66 $\frac{2}{3}$ %. Riksantikvarieämbetet har rätt medgiva, att statsbidrag med 50 % må utgå till högst en amanuens inom varje distrikt, med lön motsvarande en statlig tjänstemans på samma ort i löneklass 23.

Riksantikvarieämbetet må till främjande av kulturminnesvården på Gotland medgiva, att statsbidrag förutom till landsantikvarie och amanuens må utgå även till avlöning av en särskild antikvarie i distriktet. Detta bidrag utgår med 90 % av lönen för en statlig tjänsteman i löneklass 27 på samma ort.

LANDSANTIKVARIORGANISATIONENS SAMARBETSRÅD

Rådet, vars stadgar antogs på ett sammanträde i Stockholm den 22 oktober 1954 och som höll sitt första ordinarie årsmöte i Karlstad den 2 juni 1955, är en sammanslutning av de organisationer, som utgöra landsantikvariernas huvudmän, samt deras tillsyningsmyndighet, riksantikvarieämbetet. Dess uppgift är att tillvarata medlemmarnas intressen samt att utgöra ett forum för utbyte av erfarenheter och för samarbete dem emellan. Rådet har icke befogenhet att meddela direktiv till medlemmarna eller att ingripa i deras interna angelägenheter.

Rådet består av två representanter för varje organisation, av vilka den ene bör vara landsantikvarie, samt en representant utsedd av riksantikvarieämbetet. Därjämte äger föredraganden för landsantikvarieorganisationens ärenden vid riksantikvarieämbetet rätt att deltaga i rådsförhandlingar. Rådet företrädes av ett verkställande utskott om 7 ledamöter.

PERSONNOTISER

Till intendent vid Hälsingborgs museum har från den 1 januari 1956 utsetts filosofie licentiaten Lars-Göran Kindström.

Till befattningen som förste antikvarie och avdelningschef i Ca 33 hos Riksantikvarieämbetets fornminnesavdelning har från den 1 oktober 1955 av Kungl. Maj:t utnämnts filosofie licentiaten Sverker Janson. Såsom antikvarie i Ca 29 vid samma avdelning har från den 1 december 1955 utnämnts filosofie licentiaten Erik B. Lundberg.

Till innehavare av den nyinrättade befattningen som antikvarie i Ca 27 vid Gotlands Fornsal har filosofie licentiaten Sven E. Noreen utsetts från den 20 augusti 1955.

INVENTERINGAR

Riksantikvarieämbetets fornminnesavdelning har för den ekonomiska kartan under år 1955 utfört *fornminnesinventeringar inom Örebro, Södermanlands och Gävleborgs län*. De inventerade områdena, vilkas areal uppgår till ca 94 kvmil, utgöras av större delen av Närke, västligaste delen av Södermanland samt mellersta delen av Hälsingland.

Fornminnesavdelningen har under sommaren 1955 fortsatt *de kulturhistoriska undersökningarna i samband med sjöregleringar och kraftverksbyggen*. Undersökningarna ha berört följande vattendrag: Pite älv: Malmesjaure; Skellefte älv: Storavan och Uddjaur; Ume älv: Storuman, Grundfors, Bålfors, Harsele och Stornorrfors, Storjuktan och Gardiken; Ångermanälven: Långbjörn, Nämforsen, Malgomaj, Varris m. fl.; Indalsälven: Järkvissle; Ljusnan: Särvsjöarna, Jättsjön och Lossen; Dalälven: Båthusströmmen, Trängslet och Särnasjön; Nissan: Hammarsjön och Gusjön; Lagan: Kvarnholm; Helgeån: Broby. Ett stort antal fyndlokaler, framför allt stenåldersboplatser har därvid påträffats.

GRÄVNINGAR OCH FYND

Vid *Lilla Vi i Djursdala socken*, Småland, har riksantikvarieämbetets fornnminnesavdelning under oktober månad undersökt delar av ett mindre gravfält, bestående av höggar och runda stensättningar. I en av högarna påträffades en djupt nedgrävd kammargrav från romersk järnålder. Den innehöll obetydliga spår av skelettet av en man, i vars utrustning ingick bl. a. svärd, sköld, dolkar, spjut, lans, eldslagningssten och fingerring av guld.

Undersökningen har utförts av amanuens K. G. Petersson.

En av landets märkligaste silverskatter från vikingatid påträffades den 3 oktober 1955 av lantbrukaren Harry Wikander vid plöjning av en åker på ägorna till *gården Kvisserud 1^{II} (Eketorp)*, Edsbergs socken, Närke. Fyndplatsen, som är belägen vid sydändan av en numera dränerad mosse, undersöktes av antikvarierna Gunnar Ekelund och Folke Hallberg. Vid undersökningen kunde det konstateras, att de deponerade föremålen omrörts genom åkerarbete. Undersökningen fick därför inriktas på en insamling av de kringstridda föremålen. De anträffade föremålens antal uppgår till 435, av vilka 260 utgöras av mynt eller delar av mynt.

Fyndet innehåller ett flertal runda och rektangulära spännen och beslag, vilka äro försedda med riklig ornamentik, delvis i filigran. Bland föremålen märkas särskilt två stora, med guldläggningar och riklig flätornamentik i niello försedda ändknoppar, som tillhört ett ringformigt spänne. Detta måste ha varit större än de hittills kända föremålen av denna art. De äro troligen av nordengelsk tillverkning. Vidare lägger man märke till en liten mansfigur av silver, hållande ett svärd, samt en liten stol av silver, buren som hängsmycke och med lödspår på sitsen, utvisande att en människofigur ursprungligen suttit på densamma. Ännu ett märkligt föremål av betydligt ålderdomligare karaktär än fyndet i övrigt är en fragmentarisk medaljong av guldcloisonné. Av mynten eller myntfragmenten äro 256 av arabiskt ursprung, präglade mellan åren 743—954 e. Kr. De fyra återstående mynten äro västerländska, ett tyskt, två Hedebymynt samt ett engelskt, präglat år 952 e. Kr.

LABORATORIET FÖR RADIOAKTIV DATERING MODERNISERAS

Vitterhetsakademiens dateringsstation för radioaktivt kol C-14, som sedan någon tid utfört praktiskt användbara dateringar för arkeologi och kvartär-

geologi, moderniseras för närvarande. Ombyggnaden innebär bl. a. en övergång från den ursprungliga åldersbestämningsmetoden enligt Libby, varvid kol i fast form användes, till en gasmetod, s. k. proportionalmetod, där av provet framställd koldioxid tjänar som räkneobjekt. Fördelarna med den nya metoden äro flera: materielåtgången blir endast en tiondedel så stor per prov som vid Libbymetoden — av speciellt intresse för arkeologerna — känsligheten för störningar t. ex. genom luftburen radioaktivitet från atombombs-experiment, elimineras praktiskt taget, dateringsgränsen kan i gynnsamma fall dragas tillbaka ända till 50 000 år och analyserna går fortare.

VÅRENS FÖRELÄSNINGAR VID RIKSANTIKVARIEÄMBETET OCH
STATENS HISTORISKA MUSEUM

Föreläsningarna omfatta två serier. Den ena vill ge en överblick över metoder och hjälpmedel för modern arkeologi, under titeln »Att lösa forntids-gåtor». Den anordnas gemensamt med Kursverksamheten vid Stockholms högskola och omfattar tio föreläsningar på torsdagar under tiden 2 februari—12 april. I samarbete med Gärdets kursverksamhet anordnas sex föreläsningar om »Runor, kyrkor och borgar på Öland och vid Kalmarsund», måndagar 6 februari—12 mars. Konsertserien »Bachs världsliga kantater» fortsätter med tre konserter söndagarna den 18 mars, 8 och 29 april. — Se programmet, som medföljer detta häfte av Fornvännen såsom bilaga.